

Національна академія наук України
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку

О.М. Тищенко

А.О. Єніна-Березовська

***ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ МОНІТОРИНГУ
СПЛАТИ ПОДАТКІВ***

Монографія

Харків
«Фінарт»
2014

УДК [330. 1: 336. 225. 67.]

ББК 65.261-98

3-12

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (протокол № 3 від 06.03.2014 р.)

Рецензенти: **Десятишок О.М.**, д-р екон. наук, професор кафедри податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет;

Булєв І.П., д-р екон. наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Інститут економіки промисловості НАН України;

Предборський В.А., д-р екон. наук, професор кафедри економіко-правових дисциплін, Національна академія внутрішніх справ

Авторський колектив: **Тищенко О.М.**, д-р екон. наук, проф. – вступ, висновки, заг. редакція; **Сніна-Березовська А.О.**, канд. екон. наук – розділи 1,2,3

3-12 Забезпечення економічної безпеки держави в контексті моніторингу сплати податків: монографія / **О. М. Тищенко, **А.О. Сніна-Березовська** / за заг. ред. **О. М. Тищенка** – Х.: «Фінарт», 2014. –299 с. укр. мова**

ISBN 978-966-8766-89-3

Монографію присвячено теоретичному та практичному дослідженню економічної безпеки держави, ухилення від сплати податків, в контексті загрози економічній безпеці держави та моніторингу сплати податків. Визначено підходи вітчизняних та закордонних вчених до поняття «ухилення від сплати податків» та «податкове навантаження». Надано місце ухилення від сплати податків в системі економічної безпеки держави та досліджено причини виникнення та розвитку даного явища. Розглянута організація моніторингу сплати податків промисловими підприємствами (на прикладі коксохімічної галузі промисловості). Проаналізовано податковий режим, що діє в сфері коксохімічного виробництва. Визначено рівень податкового навантаження та фактори оподаткування, які впливають на формування фінансових результатів діяльності коксохімічних підприємств.

Проаналізовані схеми, за допомогою яких платники найчастіше ухиляються від сплати податків. На основі аналізу показників діяльності коксохімічних підприємств, визначено загальні індикатори, які дають змогу визначати потенційних порушників податкового законодавства. Описані різноманітні варіанти податкової поведінки платників податків в сучасних умовах господарювання.

Рекомендовано для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також фахівців з питань оподаткування та вивчення проблем економічної безпеки держави.

УДК [330. 1: 336. 225. 67.]

ISBN 978-966-8766-89-3

© **О.М. Тищенко**, 2014 р.

© **А.О. Сніна-Березовська**, 2014 р.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні аспекти економічної безпеки держави та ухилення від сплати податків в Україні	8
1.1. Ухилення від сплати податків, як загроза економічній безпеці держави	8
1.2. Місце ухилення від сплати податків у тіньовій економіці та етапи виникнення даного явища	33
1.3. Соціально-економічні та правові передумови ухилення від сплати податків та відповідальність за такі дії	58
Розділ 2. Аналіз впливу податків на діяльність промислових підприємств України	81
2.1. Податковий режим в якому здійснюють свою діяльність підприємства коксохімічної галузі промисловості	81
2.2. Рівень податкового навантаження коксохімічної галузі промисловості України	106
2.3. Аналіз впливу оподаткування на результати фінансово-економічної діяльності промислових підприємств	128
Розділ 3. Методичні та економіко-організаційні засади моніторингу ухилення від сплати податків, як складової економічної безпеки держави	150
3.1. Аналіз поширених схем ухилення від сплати податків	150
3.2. Розробка методичного підходу до визначення податкової поведінки промислових підприємств	171
3.3. Розробка заходів щодо запобігання ухиленню від сплати податків	193
Висновки	216
Додатки	218
Література	275

ВСТУП

За останні часи в Україні значно збільшилась кількість правопорушень в податковій сфері, так у 2013 р. виявлено близько 4,5 тис. злочинів у сфері оподаткування, хоча у 2001 р. кількість порушень податкового законодавства була 3,4 тис., така ситуація негативно впливає на економічну безпеку держави. Наявність даної проблеми вимагає проведення постійного моніторингу процесу нарахування та сплати податків, з метою забезпечення безперервного надходження грошових коштів до бюджету країни для виконання державою всіх покладених на неї функцій. Це може бути забезпечено за допомогою формування загальних індикаторів, які дадуть змогу виявляти порушників податкового законодавства, діяльність яких призводить до загроз економічній безпеці держави. Однак, з іншого боку, сплата податків не повинна істотно впливати на розвиток та діяльність основних галузей промисловості, які забезпечують розвиток національної економіки держави. Це, зокрема, стосується коксхімічної галузі, діяльність якої збільшує експорт країни.

Податки виступають головним джерелом формування бюджету України та важливим інструментом державного регулювання економічних та соціальних процесів в країні. Разом з тим, податки та інші обов'язкові платежі впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств, саме тому для керівників гостро постає питання мінімізації податкових платежів. Підприємницька діяльність орієнтована на отримання прибутку, а через сплату податкових зобов'язань зменшується частина грошових коштів, що залишаються у вільному розпорядженні суб'єкта оподаткування. Саме тому керівники суб'єктів господарювання намагаються уникнути сплати податків усіма можливими засобами, спланувати господарську діяльність таким чином, щоб не виникало податкових зобов'язань чи вони були мінімальними, а в окремих випадках навіть ухиляються від сплати податків.

Господарська діяльність, пов'язана з ухиленням від сплати податків призводить до ненадходження значних сум грошових коштів до державного та місцевих бюджетів, таким чином збільшуючи рівень тіньової економіки в країні та порушуючи економічну безпеку держави. За даними Міністерства економіки

офіційний рівень тінізації в 2003-2004 рр. – 31%, в 2005 р. – 28%, в 2006 р. – 34%, в 2007 р. – 32%, в 2008 р. – 31,1%, в 2009 р. – 36,0% від реального ВВП. Насамперед це обумовлено невиправдано високим податковим навантаженням на доходи населення та бізнесу.

Питанням економічної безпеки держави приділяли увагу такі науковці як О. Барановський, І. Бінько, І. Булеєв, В. Геєць, І. Губарєва, М. Єрмошенко, М. Кизим, Т. Клебанова, В. Пономаренко, В. Предборський, Л. Шевченко, В. Шлемко, а проблеми, пов'язані з моніторингом сплати податків, податковим навантаженням, ухиленням від сплати податків займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні науковці як Г. Агарков, М. Азаров, М. Аллінгам, О. Амоша, В. Білоус, І. Бланк, А. Бодюк, В. Вишневський, А. Воронкова, В. Геєць, В. Дедекаєв, О. Десятнюк, А. Єлісеєв, Т. Єфименко, А. Зрелов, Ю. Іванов, А. Крисоватий, М. Кучерявенко, Л. Липник, В. Мельник, П. Мельник, В. Предборський, Т. Рева, А. Сандмо, А. Соколовська, А. Скрипник, Д. Стігліц, Л. Тарангул, О. Турчинов, Т. Юткіна та інші. Однак, досі немає єдності в визначенні місця ухилення від сплати податків в економічній безпеці держави, термінології понять «ухилення від сплати податків» та «уникнення податків», методиках розрахунку корисності мінімізації податкових платежів, механізмах та способах ухилення від сплати податків, розрахунку податкового навантаження та впливу оподаткування на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання, визначенні важелів впливу держави на зменшення кількості податкових правопорушень. Потребує негайного вирішення проблема попередження ухилення від сплати податків підприємствами країни.

Мета роботи полягає в розробці теоретичних та методичних положень і практичних рекомендацій щодо моніторингу ухилення від сплати податків, як способу забезпечення економічної безпеки держави. Беручи до уваги, що далеко не всі проблеми ухилення від сплати податків та його впливу на стан економічної безпеки держави були вирішені у процесі дослідження та не відображені у цій роботі, а деякі аспекти можуть визвати бурхливу наукову дискусію, автори сподіваються, що монографія буде корисною для наукових співробітників, аспірантів, менеджерів, викладачів та студентів економічних спеціальностей.

Автори висловлюють глибоку подяку рецензентам: доктору економічних наук, професору кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету Оксані Миронівні Десятнюк, доктору економічних наук, професору, заступнику директора з наукової роботи Інституту економіки промисловості НАН України Булеєву Івану Петровичу, доктору економічних наук, професору кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ Предборському Валентину Антоновичу.